

АМАЛФИОН — БЕНЕДИКТИНСКИ МАНАСТИР НА СВЕТОЈ ГОРИ ОД X ДО XVIII ВЕКА

Презвитер Борис Фајфрић*
Епархија сремска,
Шид

Апстракт: На Светој Гори, изузев православних манастира, постојао је и латински Амалфион, у којем су живели бенедиктинци. У манастиру су важила Правила Светог Бенедикта и практикуван је латински обред. Манастир је зависио од латинске колоније у Цариграду, па ће несћанак латинске колоније утицати на судбину Амалфиона.

Кључне речи: Амалфион, бенедиктинци, Лав од Бевенџа, Хиландар, Свети Сава.

Увод

Света Гора је позната као истакнута монашка насеобина и по својеобразном уставу монашког живота, те особито по томе што је само мушкарцима допуштен улазак и боравак на овоме грчком полуострву. Данас велики број ходочасника разних националности одлази на Атон како би се поклонили тамошњим светињама. Како Свету Гору посећују ходочасници више националности, отуда се тамо подвизавају и монаси разних народности.¹ Иако су манастири већином грчки, постоје и руски, бугарски и српски, док је некада постојао и грузијски. Света Гора за православне

* fajfric.orthodox@gmail.com.

¹ Данас је познато да поред грчких манастира и монаха постоје српски, руски и бугарски. Манастир Ивиرون својевремено је био грузијски манастир, у којем су се подвизавали Грузијци. Иако нису поседовали своје манастире, на Светој Гори су се, такође, подвизавали Молдавци, Власи и Румуни. О другим нацијама на Светој Гори видети: Tamara Grdzeldze, "The Georgians on Mount Athos," у: *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, ed. Graham Speake – Metropolitan Kallistos Ware (Bern: Peter Lang, 2011), 29–44; Kyrill Pavlikianov, "The Bulgarians on Mount Athos," у: *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, ed. Graham Speake – Metropolitan Kallistos Ware (Bern: Peter Lang, 2011), 45–78; Constantin Coman, "Moldavians, Wallachians and Romanians on Mount Athos," у: *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, ed. Graham Speake – Metropolitan Kallistos Ware (Bern: Peter Lang, 2011), 113–136; Nicholas Fenell, "The Russians on Mount Athos," у: *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, ed. Graham Speake – Metropolitan Kallistos Ware (Bern: Peter Lang, 2011), 161–174.

Србе има посебан духовни значај због манастира Хиландара, који је основао Свети Сава са својим оцем Светим Симеоном. Неупоредиво мање је познато да је на Светој Гори некада постојао латински манастир, насељен бенедиктинским монасима, тзв. Амалфион или Амалфићански, као и да је Амалфион био међу првим основаним манастирима, уз Велику Лавру, Ватопед и Ивирион, те да су бенедиктинци сарађивали са оснивачем светогорског монаштва – Атанасијем Атонским, премда су пре њега монашки живот на Светој Гори успоставили Петар Атонски (идиоритмијски вид монаштва) и Јефтимије Солунски (општежитељни вид монаштва).²

1. Италијански град Амалфи

Када се говори о оснивању латинског манастира на Светој Гори, не може се заобићи место по којем је и добио име. Реч је о италијанском граду Амалфи, који је у X веку био грофовска република,³ познат по трговинским везама са оријенталним земљама, нарочито по увозу пурпурне обојене свиле из Византије.⁴ Вилијам Апуљски описује место Амалфи као многољудни град, богат сребром, златом и текстилом из оријенталних градова. Затим даје податак да је био познат по морепловству, што је учинило град богатим, јер су морепловци успоставили трговинске везе са Антиохијом, Александријом и другим источним градовима.⁵ Амалфи је, због својих трговинских веза, основао своје колоније на Истоку – у Александрији, Антиохији, Јерусалиму,⁶ Каиру и Константинопољу.⁷

² Небојша Карталија, „Света Гора као простор византијско–српско–руских духовних односа у периоду од XI до XV века“, у: *Византијско–словенска членија I*, ур. Драгиша Бојовић (Ниш: Центар за црквене студије, 2018), 191–192.

³ Aidan Keller, *Amalfion Western Rite Monastery of Mt. Athos* (Austin: St. Hilarion Press, 2002), 2.

⁴ Holger Klein, „Amalfi, Byzantium, and the Vexed Question of Artistic Influence,“ у: *Opus: Festschrift für Rainer Kahsnitz Herausgegeben von Wolfgang Augustyn*, Band I/III [*Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft*, Band 69], Herausgegeben von Wolfgang Augustyn (Berlin: Deutscher Verein für Kunstwissenschaft, 2015), 131.

⁵ Guilielmi Apulliensis, *Rerum in Italia ac Regno Neapolitano Normanicarum V* (Rotomagi: Apud Martinum le Mesgissier & Thomam Mallard, 1582), 31–32.

⁶ У Јерусалиму су бенедиктинци из Амалфија у периоду 1020–1023. године обновили стари грчки манастир познат као Света Марија Латинска. Први додири Амалфија са Светом Земљом датирају још из 603. године, када је, по благослову папе Григорија I, монах Проб послат у Јерусалим да би обновио прихватилиште за западне ходочаснике. Прихватилиште је уништено током персијске најезде 614. године, а 800. године Карло Велики преговарао је са калифом Харуном ал Рашидом о његовој обнови, да би исто прерасло у манастир Свете Марије Латинске. Манастир је, за време ел Хакима, око 1010. године, уништен заједно са Храмом Васкрсења. После само десет година из Амалфија су дошли бенедиктинци ради обнове манастира. Keller, *Amalfion Western*, 2–3.

⁷ Klein, „Amalfi, Byzantium,“ 131.

Од судбоносне важности за манастир Амалфион била је колонија Амалфићана у Цариграду, основана 922. године.⁸ Спомиње је Никита Хонијат, који каже да се налазила близу мора и да су становници живели држећи се својих римских обичаја. Подразумева се да Амалфићани нису били једини Латини, јер их је било и из осталих градова.⁹ Поменута колонија налазила се на источној страни Босфора, поред манастира Светог Антонија. Амалфићани су поседовали два храма: Дјеве Марије и Светог Спаса, у којима је вршен латински обред. Они су такође од царске власти добили извесне привилегије, које су им омогућиле да се обогате.¹⁰ Њихово богатство је проузроковало завист код Грка, што је довело до два погрома – 1171. и 1182. године – када су многи Латини опљачкани и побијени.

У сваком случају, неоспорна је чињеница да је велики број Латина живео у византијској престоници, међу којима су били и становници града Амалфија, који су имали везе са оснивањем бенедиктинског манастира на Атосу.

2. Оснивање манастира

О оснивању Амалфиона постоје два хагиографска извора – грузијског и грчког порекла. Бенедиктински извори не спомињу манастир Амалфион, сем неког монаха Јована из Беневента, који је отишао у Јерусалим, затим на Синај, да би на крају завршио на Светој Гори. Такође се помиње и неки Гаврило, који је само живео на Атосу.¹¹

Постоје извесне сличности између два поменута извора, као што је долазак бенедиктинаца на Свету Гору. С обзиром да је грузијски извор старији, њему ће првом бити посвећена пажња. Но ипак, не треба заборавити да Плестед истиче да долазак бенедиктинаца из Амалфија, није био први контакт Свете Горе са Римском Црквом. Још је Петар Атонски, први подвижник на Атону, отпутовао за Рим ради монашког пострига, добивши га од папе. Ово се десило између 839. и 840. године, у току иконоборачке кризе, што је вероватно и био разлог његовог одласка у Рим, пошто је Запад остао веран поштовању икона.¹² Када је реч о години оснивања мана-

⁸ Klein, "Amalfi, Byzantium," 132.

⁹ Nicetas Choniates, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, trans. Harry J. Magoulas (Detroit: Wayne State University Press, 1984), 302.

¹⁰ Agostino Pertusi, "Monasteri e monaci italiani all' Athos nell' alto Medioevo," у: *Le Millénaire du Mont Athos: 963–1963: études et mélanges I*, ed. Olivier Rousseau (Venezia: Fondazione Giorgio Cini, 1963), 218; Keller, *Amalfion Western*, 2.

¹¹ Dom Leo Bonsall, "The Benedictine Monastery of Saint Mary on Mount Athos," <https://www.johnsanidopoulos.com/2018/03/the-benedictine-monastery-of-saint-mary.html>.

¹² Marcus Plested, "Latin Monasticism on Mount Athos," у: *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, ed. Graham Speake – Metropolitan Kallistos Ware (Bern: Peter Lang 2011), 99. О

стира, њу није могуће са прецизношћу утврдити, па се верује да је настао у периоду 980–1000, и да се у почетку звао Апотикон.¹³

Грузијски извор је заправо *Житије Јована и Евџимија*,¹⁴ оснивача грузијског светогорског манастира Ивилона. Главни акценат је стављен на њихов долазак и подвиг, али се у кратким цртама говори о њиховом сусрету са бенедиктинским монасима. Тако према житију, током Јовановог и Евџимијевог живота на Атону, на Свету Гору је из Рима дошао Лав или Лео, брат војводе од Беневента.¹⁵ С њим је дошло и његових шест ученика, који су од светогорских монаха примљени срдечно. Њиховом доласку су се особито обрадовали грузијски монаси, па су им рекли: „*Ми смо сѣранци — и ти си сѣранац*“. Они су привремено живели заједно са грузијским монасима у Великој Лаври.¹⁶ За долазак Лава чули су многи Латини из Цариграда, па су неки одлучили да се населе на Светој Гори и да приме монашки постриг лично од њега. Тада је купљено земљиште, које су платили Латини — Амалфићани из Константинопоља, на којем је саграђен бенедиктински манастир, у којем су важила *Правила Светиої Бенедикта*.¹⁷

Према *Житију Светиої АѠанасија АѠонскої*, нема неких посредних додира са бенедиктинцима, као што је описано у грузијском извору. У једном делу се каже да су код Атанасија, по оснивању монашког живота на Атосу, дошли монаси из различитих области, као што су Рим, Ка-

животу овог светогорског пустињака писао је Григорије Палама, који је и говорио о његовом одласку у Рим. Наиме, он је имао жељу да се посвети Богу, па је зато напустио Атину и упутио се за Свету Гору, али није примио монашки постриг. Током најезде Арапа, прикључио се рату, у којем је био заробљен. Тада се у тамници молио Богу, обећавајући да ће, уколико буде ослобођен, свој живот у потпуности посветити Богу. У сну му се јавио Свети Никола, а нешто касније и Симеон Богопримац, који су га ослободили тамнице. По ослобођењу, упутио се у Рим код папе, који га је постригао у монашки чин. О животу Петра Атонског видети: Григорије Палама, *СѠо ѡдесетї глава. Аскеїтски сѠиси. Молїтве*, прев. С Јакшић (Нови Сад: Беседа, 2015), 201–242.

¹³ M. Merlini, "Founding a Latin Monastery on Mount Athos: The Challenge of Apothikon, Later Amalfion," у: *АѠон и славянскїи мир (сборник 1)*, сост. Ж. Л. Левшина (Святая Гора АѠон: Издание Русского Свято — Пантелеимонова монастыря на АѠоне, 2014), 5.

¹⁴ Обојица су били племенитог рода из Грузије. Јован је био отац Јевџимија, који је био талац у Византији, па га је отац спасио и одвео на Атос. Јован је заправо главна личност и оснивач манастира Ивилон. Да би прикрио своје племенито порекло, отишао је на Свету Гору у Велику Лавру, како би био под духовним руководством Атанасија Атонског. Због њега су се многи Грузијци повели његовим примером и одлучили да свој живот проведу на Светој Гори. Због своје бројности, основали су неколико келија и цркву Светог јеванђелисте Јована Богослова. Манастир је изграђен касније, тако што је Јован купио имање добивши од ромејског цара хрисовуљу. Јован је био први игуман Ивилона, а по смрти га је наследио његов син Јевџимије. Видети о томе детаљније: Martin — Hisard Bernadette, "La Vie de Jean et Euthyme et le statut du monastère des Ibères sur l'Athos," *Revue des études byzantines*, no. 49 (1991): 67–142. Текст житија почиње од 84. стране.

¹⁵ Реч је о Пандулфу I Гвозденоглавом, принцу Беневента и Капуе.

¹⁶ Bonsall, "The Benedictine Monastery."

¹⁷ Bernadette, "La Vie de Jean et Euthyme," 109–110.

лабрија, Италија, Иберија, Јерменија и на крају Амалфи, и да су били из различитог друштвеног staleжа.¹⁸ Као што се из приложеног може видети, Амалфићани нису били једини Латини који су боравили на Светој Гори, него је било и монаха из других западних градова. На другом месту се каже да су код Атанасија дошли неки старци Амалфићани са Свете Горе.¹⁹ Овде се вероватно мисли на Лава и његове ученике.

У сваком случају, манастир Амалфион је био међу првим манастирима на Светој Гори, у равни са Великом Лавром, Ватопедом и Ивирином. Такође, оснивач Лав се лично познавао са Атанасијем Атонским, те с обзиром да је било речи о човеку који је потицао из племићке и богате породице, логично је да је имао финансијску помоћ из родног града Амалфија и колоније у Цариграду.

Следствено томе, није могуће са извесношћу претпоставити који је био тачно разлог оснивања једног латинског манастира на Светој Гори, с обзиром на то да су светогорски манастири већински били источни. Међутим, сходно приложеним изворима, могуће је претпоставити да је разлог за оснивање таквог манастира било вођење подвижничког живота, посвећеног Христу. Разлог одабира баш Атоса не треба да чуди, с обзиром на то да је Атос био веома познат по монашком животу. Ипак, поједини историчари виде у томе и дубље разлоге, са примесама политике. Тако Мерлини тврди да је, према казивањима појединих монаха, манастир основан на подстицај папе Инокетније III, како би латинизовао Свету Гору и ставио је под власт Рима.²⁰ Ово би можда могло да се узме у разматрање, али под условом да је манастир саграђен у периоду његовог понтификата (1198–1216).²¹ Надаље, он тврди да су, исто тако, војводства Амалфија желела да преко манастира успоставе своје колоније на Истоку, као и да папе прошире своју власт. У остварењу таквих планова би им помогли бенедиктинци, јер су имали добре везе са Источном Црквом, у чему је главну улогу имао Монте Касино, при чему се не искључује идентична улога у

¹⁸ Атанасије, „Приповест о животу, расуђивању, примени икономије и чудесима Светог Оца нашег Атанасија Атонског“ (прев. Марина Вељковић), у *Свети Атанасије Атонски: живије и чуда*, прир. Мирјана Живојиновић. (Краљево: Манастир Жича, 2012), 132.

¹⁹ Атанасије, „Приповест“, 143–144.

²⁰ Marco Merlini, „Apothikon – Amalfion, il Monastero Benedettino del Monte Athos che dal X al XIII secolo cercò di avvicinare le Chiese cristiane traducendo in latino testi agiografici greci,“ *Rassegna del Centro di Cultura e Storia Amalfitana*, no. 45/46 (2013): 34.

²¹ За папу Инокентија III се не може порећи да је био амбициозан у погледу светске и духовне доминације Западне Цркве. Још по преузимању Петрове столице, наговестио је своју мисију која ће ићи у правцу ширења духовне власти Рима. Он се позвао на речи Исусове упућене Петру, о вођењу Његових оваца на пашу, тумачећи их у смислу да је Господ мислио на бригу за целокупан свет. Није се устручавао да примени било какве методе у постизању својих циљева, преко смена, недозвољених радњи, сукоба са властима, као и ратова – поменимо Четврти крсташки рат и рат против катара и албинжана. Видети: Petar Leposavić, *Papstvo* (Београд: IGAM, 2005), 196–199.

вези са тим витешког реда хоспиталаца. С друге стране, Мерлини тврди да је Атанасије Атонски био веома заинтересован за *Правила Светиої Бенедикта*,²² па чак и да их је користио током писања свог устава.²³ Овакву мисао не можемо искључити, али је опет мање вероватно да је био под снажним утицајем западног монаштва, пошто је источно било много утицајније.

Један од разлога оснивања Амалфиона је врло вероватно било успостављање бољих спољних и трговинских веза са Византијом и осталим оријенталним земљама. Односи Лангобардије и РOMEјског царства су били променљиви, те је било неопходно да они некако буду уравнотежени, при чему је Лав био један од посредника у тој мисији.²⁴ Ово су све наравно само становишта, која могу бити узета у разматрања. Међутим, с обзиром да не постоје извори који би тако нешто и потврдили, за сада можемо само да их сврстамо у категорију претпоставки.

О потоњој историји манастира, подаци су оскудни. Извесно је да је први игуман манастира био његов оснивач Лав, док га је наследио његов ученик Јован.²⁵ Према једном акту манастира Ивирон, у вези са неким поклоном од Велике Лавре из 984. године, Јован се помиње само као монах,²⁶ као и неки Арсеније, син Лупа,²⁷ који је вероватно био трећи сапутник. Акт не спомиње нигде Лава, што значи да он није био сабрат Ивирона, него је био у своме манастиру Амалфион. Такав став потврђује каснији акт прота Томе из 985. године, где се овај пут Јован наводи као монах Апотикона, у складу са првобитним називом латинског манастира, док је Арсеније и даље сабрат грузијског.²⁸ Засигурно се зна да је Јован био игуман манастира у периоду 991–1018, као и имена његова два наследника: Беноа (1081) и Битон (1087–1108?). Постојао је и трећи, али му се не зна име, сем да је био игуман 1164. године.²⁹

Манастир је имао своје поседе, попут имања код реке Стримон у Македонији. Монаси су се бавили и превођењем појединих дела са грчког на латински, али су у већини случајева финансијски зависили од амалфићан-

²² Merlini, "Apothikon – Amalfion," 35–40.

²³ Plested, "Latin Monasticism," 99.

²⁴ Marco Merlini, "When the Byzantine Mount Athos also prayed in Latin," у: *Medieval Changing Landscape. Settlements, Monasteries and Fortifications*, ed. Ioan Marian Țiplic – Maria Crîngaci Țiplic (Sibiu: Astra Museum, 2016), 194–196.

²⁵ Keller, *Amalfion Western*, 8.

²⁶ „† Ego Ioh(anne)s monachus testis su(m).“ Paul Lemerle, ed., *Archives de l'Athos XIV. Actes D'Iviron I* (Paris: P. Lethielleux, 1985), 140.

²⁷ „† Ego Arsenios filio d(o)m(in)o Lupo indignus monachus testis sum †.“ Lemerle, *Archives de l'Athos XIV. Actes D'Iviron I*, 140.

²⁸ Lemerle, *Archives de l'Athos XIV. Actes D'Iviron I*, 151.

²⁹ Paul Lemerle, "Les Archives du Monastere des Amalfitains au Mont Athos," *Epeteris Hetaireias Byzantinon Spoudon*, no. 23 (1953): 555.

ске колоније у Константинопољу.³⁰ У време владавине византијског цара Константина IX Мономаха (1042–1055), дошло је до извесних санкција према светогорским манастирима, која су се односиле највише на трговину, посебно вином, те је многима било забрањено да поседују велике чамце, сем оних којима је цар допустио, као што је Ватопед.³¹ И Амалфион је такође био ослобођен санкција, при чему је овом манастиру било допуштено да поседује велики чамац ради снабдевања основним стварима из Константинопоља, с тим што му је строго било забрањено да га користи у комерцијалне сврхе.³² Ово је уједно била и потврда да је манастир зависио од латинских колонија у Константинопољу, као и да је имао особити статус на Светој Гори, потврђен од цара. За време цара Алексија I Комнина (1081–1118) тај статус ће бити озваничен царском хрисовуљом из 1081. године,³³ којом се манастир проглашава царским и тиме постаје независан од Кареје, али не и од цара. Исту привилегију ће добити и манастир Хиландар.

3. Веза Хиландара и Амалфиона

Везе између српског и латинског манастира биле су врло вероватно посредне. До сада нису пронађене било какве потврде у изворима о некаквој директној сарадњи, нити о могућим несугласицама. Оно што се засигурно зна и за шта постоји писана потврда, јесте стицање статуса Хиландара као царског манастира, по примеру Амалфиона. Иначе, српски манастир Хиландар се у почетку налазио под управом Ватопеда. Према акту из 1198. године од прота Свете Горе Герасима, Сава је поднео молбу византијском цару Алексију III Анђелу (1195–1203), у којој моли да манастир Хиландар добије статус царског манастира, наводећи пример Амалфиона и Ивируса.³⁴ Очигледно је да је Сава био упознат са латинским манастиром, то јест да су у њему били бенедиктинци, где су важила *Правила Светиої Бенедиктиа*, потом, да се тамо врши латински обред, те да је манастир пре свега био независан од Кареје, а што је желео и за свој манастир, у чему је коначно и успео. Цар је исте године услишио молбу, тј. послао хрисовуљу којом се Хиландар проглашава царским и тако прибројава Амалфиону и Ивируну. Интересанто је да Герасим у своме акту

³⁰ Merlini, "Apothikon – Amalfion," 46; Plested, "Latin Monasticism," 103–104.

³¹ Plested, "Latin Monasticism," 103.

³² Constantine IX, "Typikon of Emperor Constantine IX Monomachos," trans. Timothy Miller, y: *Byzantine Monastic Foundation Documents I*, ed. John Thomas and Angela Constantinides Hero (Washington D. C: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2000), 287.

³³ Paul Lemerle, ed., *Archives de l'Athos V. Actes de Lavra* (Paris: P. Lethielleux, 1970), 239–240.

³⁴ Paul Lemerle, ed., *Archives de l'Athos V. Actes de Chilandar I* (Paris: P. Lethielleux 1998), 102–103.

не спомиње Симеона, док то није случај код цара Алексија, наговештавајући да је реч о српском жупану Стефану Немањи.³⁵

Према српским изворима – дела Светог Саве, Стефана Првовенчаног, Доментијана и Теодосија – нема помена о Амалфиону и Ивируну, нити да је Хиландар добио статус према њиховом примеру. Када Свети Сава пише о животу свог оца и о подизању српског манастира, он не спомиње ова два манастира, него у кратким цртама пише да је добио од цара Алексија пуно место за манастир.³⁶ Ни у Хиландарском типик у нема помена о томе, али се наглашава да је манастир ослобођен од свих власти.³⁷ Стефан Првовенчани такође говори само о подизању манастира, без икаквог наговештаја да је статус добио на примеру латинског и грузијског манастира.³⁸

Код Доментијана и Теодосија постоје опширнији подаци о подизању манастира, за разлику од дела Светог Саве и Стефана Првовенчаног, што не треба да чуди, јер су њихова дела посвећена животу њиховог оца. Ипак, ни код ова два хагиографа нема никаквог наговештаја да је Хиландар по узору на Амалфион и Ивирун добио статус царског манастира. Доментијан пише да је Симеон послао Саву код цара да замоли за стицање вишег статуса, што му он и одобрава, наговештавајући да је српски манастир прибројан у царске манастире, али не наводи о којим манастирима је реч.³⁹ С друге стране, Теодосије спомиње да је игуман Ватопеда био против њихове намере да се оснује српски манастир, те због тога Сава одлази у Кареју и обраћа се проту за помоћ, без навођења његовог имена, тј. без помена да је реч о Герасиму. Наравно, подразумева се да је прот са тим био сагласан и по завршетку изградње Хиландара они и добијају од цара Алексија хрисовуљу да манастир постаје царски. Теодосије објашњава шта се под тиме подразумева – независност од било које власти, сем царске,⁴⁰ али не наводи да су им за пример послужили Амалфион и Ивирун.

Као што се може приметити, ниједан од наведених извора не спомиње латински манастир. Како је већ речено, такви наводи Светог Саве и Стефана Првовенчаног се не могу очекивати, док је *Хиландарски*

³⁵ Lemerle, *Archives de l'Athos V. Actes de Chilandar I*, 107–117.

³⁶ Свети Сава, „Житије Светога Симеона Немање“, у: Свети Сава, *Сабрани списи*, прир. Димитрије Богдановић (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1986), 108–109.

³⁷ Свети Сава, „Хиландарски типик“, у: Свети Сава, *Сабрани списи*, прир. Димитрије Богдановић (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1986), 47–48; 61–62.

³⁸ Стефан Првовенчани, „Живот светог Симеона“, у: Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, прир. Љиљана Јухас – Георгиевска (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988), 79–82.

³⁹ Доментијан, „Живот Светог Саве“, у: Доментијан, *Живот Светог Саве и Живот Светог Симеона*, прир. Радмила Маринковић (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988), 92–93.

⁴⁰ Теодосије, „Житије Светог Саве“, у: Теодосије, *Житија*, прир. Димитрије Богдановић (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга 1988), 138–141.

шийик заправо скуп монашких правила. Постоје сличности код Доментијана и Теодосија, с тим да су се они највише усредсредили на похвале Светом Сави. Оно што можемо закључити јесте да је Доментијан једини који у неку руку наговештава да Хиландар припада групи у којој се налазе Амалфион и Ивирон, али ништа више од тога.

Следећа веза са латинским манастиром припада периоду када је Амалфион увелико био напуштен и оптерећен проблемима. Око 1287. године упућена је молба Великој Лаври — да преузме на себе дужност у обнови латинског манастира, што Велика Лавра прихвата. Као потписници документа спомињу се Јаков игуман Лавре, јеромонах Симеон из Хиландара и игуман истог манастира Стефан.⁴¹ Они нису имали никаквог удела у самом раду манастира, него су више били само сведоци преноса управе на Лавру.

У време владавине цара Душана, када се под његовом влашћу налазила Света Гора, манастир Хиландар је накратко управљао Амалфионом. И тада је Амалфион био запуштен и разрушен. Међутим, Хиландарци нису дуго држали Амалфион под својом управом, јер нису могли или нису желели да се о њему старају, па стога преузимају манастир Светог Павла, док се бенедиктински манастир поново вратио под власт Лавре.⁴²

4. Пропаст и гашење манастира

Коначна судбина Амалфиона остала је под велом мистерије. До данас се не зна када је манастир званично угашен, већ се нижу различите претпоставке. Тако Мерлини набраја све могуће чиниоце затварања манастира – Велики раскол 1054. године, латинско освајање Цариграда 1204, пљачкашки поход Пизанаца 1137. године, привремено затварање манастира по наређењу Манојла I Комнина (1143–1180) 1147. године, експанзију просјачких редова и све веће тензије између Рима и Константинопоља, особито у време Андроника II Палеолога (1282–1328). Интересантно је што није познато да су литургијски и богословски проблем били фактор који је утицао на лоше односе.⁴³ Манастир је опљачкан 1130. године,⁴⁴ али по свему судећи то није нешто значајно утицало на даљи живот манастира, с обзиром да је Свети Сава 1198. године тражио статус Хиландара по угледу на Амалфион, што значи да је исти тада још увек био активан. Свакако, поменуте чињенице не би требало искључити као могуће узроке прекида живота у амалфићанском манастиру.

⁴¹ Lemerle, "Les Archives," 558–559.

⁴² Порфириј Успенский, *Второе путешествие по Святой Горѣ Аѳонской архимандрита, нынѣ Епископа, Порфирія Успенскаго въ годы 1858, 1859 и 1861, и описаніе скитовъ Аѳонскихъ* (Москва: Востокъ христіанскій, 1880), 377–378.

⁴³ Merlini, "Apothikon – Amalfion," 38–39.

⁴⁴ Plested, "Latin Monasticism," 105–106.

Оно што је у великој мери утицало на егзистенцију Амалфиона вероватно су финансијски разлози, прецизније речено веза са колонијом Латина у Константинопољу. Акт Константина IX Мономаха којим се дозвољава Амалфиону да поседује чамац за снабдевање из Цариграда, доказ је да је његова егзистенција зависила од латинских становника у престоници и да би прекид ове везе могао да угрози живот манастира. Амалфиону је припадала и област у Принариону.⁴⁵ Неизвесно је шта је угрозило везу светогорских бенедиктинаца са Цариградом, али постоје претпоставке да је то могао бити покољ латинског становништва 1182. године. Због унутрашњег политичког превирања, међу Грцима је настала нетрпељивост и мржња према Латинима.⁴⁶ Упућене су им претње, због чега су поједине породице напустиле престоницу, док је оне којима је бег био онемогућен задесила смрт. Византијска војска је ушла у латинску четврт и извршила масакр над њима. Они који су се супротставили били су убијени, а њихови домови заједно са њиховим породицама спаљени. Ни латинске цркве и реликвије нису биле поштеђене испољене бездушности, па су латински свештеници и монаси били подвргнути мучењу. Папином изасланику Јовану одсечена је глава и везана за псећи реп. Ни према болеснима и мртвима није било обзира. Тела умрлих су ископали и вукли улицама Цариграда, док су болесне у болници Светог Јована побили.⁴⁷

Након оваквог незапамћеног злочина, мали број Латина желео је да настави свој живот у Константинопољу. Вероватно су се монаси Амалфиона плашили да дођу у Цариград, с обзиром на то да су се Цариграђани и према свештеним лицима односили немилосрдно. У сваком случају, овим немилим догађајем било је отежано издржавање амалфићанских монаха, јер латинске четврти више није било, а ако је и даље постојала, више није била многољудна и богата, што је утицало на даљу судбину манастира. Чак ни после 1204. године стање се није поправило, јер је 1287. бенедиктински манастир стављен под управу Велике Лавре и тиме званично престао да постоји. Према локалном предању, сви монаси су напустили манастир.⁴⁸ По преузимању управе над Амалфионом, Лавра је добила њихов рудник, што су потврдили тадашњи цариградски патријарх Григорије II Кипарски и и цар Андроник II Палеолог.⁴⁹

Тешко је установити када су се тачно јавили проблеми за живот манастира, али према неким подацима, они су почели 1018. године. Тада

⁴⁵ Lemerle, *Archives de l'Athos V. Actes de Lavra*, 239–240; Lemerle, "Les Archives," 552.

⁴⁶ Master Walter, *De Nugis Curialium (courtier's Trifles)*, trans. Frederick Tupper and Marbury Bladen Ogle, (London: Chatto & Windus, 1924), 109.

⁴⁷ William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea II*, trans. Emilly Atwater Babcock and A. C. Krey (New York: Morningside Heights, 1943), 464–465.

⁴⁸ Bonsall, "The Benedictine Monastery."

⁴⁹ Lemerle, "Les Archives," 561–562.

су се монаси Амалфиона жалили на суседна два манастира – Лавру и Каракал – због незаконитог уласка у њихов посед, а ова жалба била је усвојена.⁵⁰ Борба око отимања земље бенедиктинског манастира између Лавре и Каракала се наставила, бар према два документа из 1502. и 1762. године. Овај пут су се братства поменутих манастира међусобно сукобила, пошто је Амалфион већ дуго година био у рушевинама и под управом Лавре. Наиме, према поменутим документима, монаси Каракала оптужили су своју сабраћу из Лавре да су незаконито секли дрва код напуштене келије Амалфиона, сматрајући да тај део земљишта припада њима. Због овога је сазван сабор како би се проблем решио, али је спор решен у корист Лавре. Конфликт је поново био у фокусу у јулу 1762. године, али овај пут око територије Провата, која је некада припадала Амалфиону. У овај спор се укључио и цариградски патријарх Јоаникије III, који је пресудио у корист Лавре.⁵¹

Као што се може видети из приложеног, манастир Амалфион је услед различитих догађаја везаних за Цариград који су утицали на Свету Гору и допринели да манастир постепено слаби, на крају угашен и са свим поседима стављен под власништво Лавре. Интересантно је да није било намере о његовој обнови, мада постоји претпоставка да је влашки војвода Петар Рареш у периоду 1534–1535. године имао жељу да га васпостави.⁵² Све већи сукоби Рима и Цариграда, који су се посебно развили током Четвртог крсташког рата, као и Лионска и Флорентинска унија, допринели су да Амалфион у потпуности запусте.

Закључак

На Светој Гори, својеврсној монашкој насеобини већег броја православних манастира, претежно грчких, али и манастира других православних народа – српског, руског и бугарског, некада и грузијског – постојао је и латински манастир Амалфион, са бенедиктинским монасима, који су се држали правила свога оснивача – Светог Бенедикта. Оснивач овога манастира је био Лав од Беневента, племићке крви, који је познавао Атанасија Атонског. Амалфион је припадао групи првих светогорских манастира, у коју спадају Велика Лавра, Ватопед и Ивиرون. Такође је проглашен и царским манастиром, под чиме се подразумевало да је одговарао само цару. На његовом примеру, као и по узору на грузијски Ивиرون, Свети Сава је 1198. године издејствовао идентичан статус за Хиландар, што би могло значити да је овај светитељ српскога рода био упознат са постојањем латинског манастира. Иа-

⁵⁰ Lemerle, "Les Archives," 551–552.

⁵¹ Lemerle, "Les Archives," 562–566.

⁵² Plested, "Latin Monasticism," 101.

ко је поседовао иметак, углавном је зависио од латинске колоније у Цариграду, чије је нестајање утицало и на затварање бенедиктинског манастира. Када је коначно угашен, све поседе преузео је манастир Велика Лавра. Временом је Амалфион у потпуности нестao, да би од њега преостала само кула.

* * *

Библиографија

Извори:

Атанасије. „Приповест о животу, расуђивању, примени икономије и чудесима Светог Оца нашег Атанасија Атонског“. Превела Марина Вељковић. У *Свети Атанасије Атонски: увод – житије – коментари*, приредила Мирјана Живојиновић, 39–194. Краљево: Манастир Жича, 2012.

Доментијан. „Живот Светог Саве“. У Доментијан, *Живот Светиој Саве и Живот Светиој Симеона*, приредила Радмила Маринковић, 55–233. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988.

Палама, Григорије. *Схо ђедесети ђлава. Аскејски сјиси. Молишве*. Превео С. Јакшић. Нови Сад: Беседа, 2015.

Првовенчани, Стефан. „Живот светог Симеона“. У Стефан Првовенчани, *Сабрани сјиси*, приредила Љиљана Јухас – Георгиевска, 61–102. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988.

Сава, Свети. „Житије Светога Симеона Немање“. У Свети Сава, *Сабрани сјиси*, приредио Димитрије Богдановић, 95–120. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1986.

Сава, Свети. „Хиландарски типик“. У Свети Сава, *Сабрани сјиси*, приредио Димитрије Богдановић, 41–86. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1986.

Теодосије. „Житије Светог Саве“. У Теодосије, *Житија*, приредио Димитрије Богдановић, 99–262. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988.

Успенский, Порфирий. *Второе путешествие по Святой Горѣ Аѡонской архимандрита, нынѣ Епископа, Порфирія Успенскаго въ годы 1858, 1859 и 1861, и описаніе скитовъ Аѡонскихъ*. Москва: Востокъ христіанскій, 1880.

Apulliensis, Guilielmi. *Rerum in Italia ac Regno Neapolitano Normanicarum V*. Rothomagi: Apud Martinum le Mesgissier & Thomam Mallard, 1582.

Bernadette, Martin – Hisard. “La Vie de Jean et Euthyme et le statut du monastère des Ibères sur l’Athos.” *Revue des études byzantines*, no. 49 (1991): 67–142.

Choniates, Nicetas. *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*. Translated by Harry J. Magoulas. Detroit: Wayne State University Press, 1984.

- Constantine IX. "Typikon of Emperor Constantine IX Monomachos." Translated by Timothy Miller. In *Byzantine Monastic Foundation Documents I*, edited by John Thomas and Angela Constantinides Hero, 281–294. Washington D. C: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2000.
- Lemerle, Paul, ed. *Archives de l'Athos V. Actes de Lavra*. Paris: P. Lethielleux, 1970.
- Lemerle, Paul, ed. *Archives de l'Athos XIV. Actes D'Iviron I*. Paris: P. Lethielleux, 1985.
- Lemerle, Paul, ed. *Archives de l'Athos V. Actes de Chilandar I*. Paris: P. Lethielleux, 1998.
- Lemerle, Paul. "Les Archives du Monastere des Amalfitains au Mont Athos." *Epete-ris Hetaireias Byzantinon Spoudon*, no. 23 (1953): 548–566.
- Walter, Master. *Book De Nugis Curialium (Courtier's Trifles)*. Translated by Frederick Tupper and Marbury Bladen Ogle. London: Chatto & Windus, 1924.
- William of Tyre. *A History of Deeds Done Beyond the Sea II*. Translated by Emily Atwater Babcock and A. C. Krey. New York: Morningside Heights, 1943.

Литература:

- Карталија, Небојша. „Света Гора као простор византијско–српско–руских духовних односа у периоду од XI до XV века“. У *Византијско–словенска чињенија I*, ур. Драгиша Бојовић, 191–208. Ниш: Центар за црквене студије, 2018.
- Bonsall, Dom Leo. *The Benedictine Monastery of Saint Mary on Mount Athos*. <https://www.johnsanidopoulos.com/2018/03/the-benedictine-monastery-of-saint-mary.html>.
- Coman, Constantin. "Moldavians, Wallachians and Romanians on Mount Athos." In *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, edited by Graham Speake and Metropolitan Kallistos Ware, 113–136. Bern: Peter Lang, 2011.
- Fenell, Nicholas. "The Russians on Mount Athos Nicholas." In *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, edited by Graham Speake and Metropolitan Kallistos Ware, 161–174. Bern: Peter Lang, 2011.
- Grdzeldze, Tamara. "The Georgians on Mount Athos." In *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, edited by Graham Speake and Metropolitan Kallistos Ware, 29–44. Bern: Peter Lang, 2011.
- Keller, Aidan. *Amalfion Western Rite Monastery of Mt. Athos*. Austin: St. Hilarion Press, 2002.
- Klein, Holger. "Amalfi, Byzantium, and the Vexed Question of Artistic Influence." In *Opus: Festschrift für Rainer Kahsnitz Herausgegeben von Wolfgang Augustyn*, Band I/III [*Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft*, Band 69], Herausgegeben von Wolfgang Augustyn, 130–156. Berlin: Deutscher Verein für Kunstwissenschaft, 2015.
- Leposavić, Petar. *Papstvo*. Beograd: IGAM, 2005.
- Merlini, Marco. "Apothikon – Amalfion, il Monastero Benedettino del Monte Athos che dal X al XIII secolo cercò di avvicinare le Chiese cristiane traducendo in latino testi agiografici greci." *Rassegna del Centro di Cultura e Storia Amalfitana*, no. 45/46 (2013): 33–70.

- Merlini, Marco. "When the Byzantine Mount Athos also prayed in Latin." In *Medieval Changing Landscape. Settlements, Monasteries and Fortifications*, edited by Ioan Marian Țiplic and Maria Crîngaci Țiplic, 191–226. Sibiu: Astra Museum, 2016.
- Merlini, Marco. „Founding a Latin Monastery on Mount Athos: The Challenge of Apothikon, Later Amalfion“. У: *Афон и славјанскиј мир (сборник 1)*, составила Ж. Л. Левшина, 5–11. Свјата Гора Афон: Издание Русског Свјато–Пантелеимонова манастира на Афоне, 2014.
- Pavlikianov, Kyrill. "The Bulgarians on Mount Athos Speake." In *У Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, edited by Graham Speake and Metropolitan Kallistos Ware, 45–78. Bern: Peter Lang, 2011.
- Pertusi, Agostino. „Monasteri e monaci italiani all' Athos nell' alto Medioevo“. У: *Le Millénaire du Mont Athos: 963–1963: études et mélanges I*, ed. Olivier Rousseau, 217–252. Éditions de Chevetogne. Venezia: Fondazione Giorgio Cini, 1963.
- Plested, Marcus. „Latin Monasticism on Mount Athos." In *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, edited by Graham Speake and Metropolitan Kallistos Ware, 97–112. Bern: Peter Lang, 2011.

Примљено: 19. 10. 2022.

Исправљено: 12. 12. 2022.

Одобрено: 12. 12. 2022.

AMALFION — BENEDICTINE MONASTERY ON MOUNT ATOS FROM THE 10TH TO THE 18TH CENTURY

Presbyter Boris Fajfrić
Diocese of Srem, Šid

Summary: *On Mount Athos, along with the Orthodox monasteries, there was also the latin Amalfion, where the Benedictines lived. Rules of Benedict were valid in the monastery and the Latin rite was practiced. It received the status of an imperial monastery, like Hilandar. It depended on the Latin colony in Constantinople, so their disappearance affected to the fate of Amalfion.*

Key words: *Amalfion, Benedictines, Leo of Benevent, Hilandar, Saint Sava.*